

*Павло Дмитрук,
аспірант кафедри національної безпеки НАДУ*

Організаційно-правові засади державного регулювання економічної безпеки в Автономній Республіці Крим

У статті здійснено аналіз та систематизацію основних організаційно-правових засад системи моніторингу державного регулювання економічної безпеки країни на регіональному рівні та визначені основні завдання щодо забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: моніторинг, економічна безпека країни і регіону, оцінка безпеки, стійкість, розвиток економіки.

In article the analysis and ordering of the basic components of system of monitoring of state regulation of economic safety of the country at the state and regional levels is carried out and the primary goals on maintenance of economic safety are defined.

Key words: economic security of the country, of a region, security evaluation, sustainability, economic development.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження поняття "економічна безпека" і, відповідно, стану економічної безпеки пояснюється загостренням проблеми її забезпечення в останні десятиріччя в окремих країнах та в глобальному вимірі. Одним з перших українських вчених, хто поставив цю проблему, став відомий український професор С.В.Мочерний. Проте навіть у його наукових працях не одразу з'явилась категорія "економічна безпека", про що свідчить її відсутність в "Економічному словнику-довіднику", що виходив у 1995 р. в київському видавництві "Femina" за загальною редакцією вченого. Лише в 2000 р. в першій національній економічній енциклопедії за загальною редакцією С.В.Мочерного з'явилися поняття "безпека підприємства", "безпека продукції", "економічна безпека підприємництва", "економічна (валютно-фінансова) безпека", "економічна (науково-інформаційна) безпека", а також "національна безпека" [7, с. 95, 411-415; 8, с. 537-539].

Особливої актуальності досліджувані питання набувають у зв'язку з тим, що механізм забезпечення економічної безпеки повинен "працювати" з урахуванням реалій, у яких відбуваються процеси реформування економіки України. До них належать:

значна зношеність основних фондів, не досить розвинене машинобудування, підвищена ресурсомісткість;

необхідність посилення конкуренції, з одного боку, і державного розподілу ресурсів - із другого, у зв'язку з чим актуальною є розробка механізму поєднання цих способів перерозподілу ресурсів;

недосконалість грошового обігу, який зумовлює необхідність вжиття системи заходів щодо стабілізації і зміцнення гривні, яким має передувати розробка механізму підвищення інвестиційної активності;

відсутність чіткої соціально-економічної перспективи; монополізм, тіньова координація, а інколи і безпосередній контроль економіки мафіозними структурами.

Необхідність дослідження зумовлена тим, що, починаючи з пострадянського часу і до цього часу в Україні не розроблена чітка стратегія економічної безпеки не регіональному рівні. Загалом роль держави полягає у виявленні причинно-наслідкових та інших залежностей у ринковій економіці, у запобіганні стихійним моментам розвитку, що загрожують національній безпеці, визначенні галузей економіки, які в перспективі можуть забезпечити найбільший прибуток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу поняття економічної безпеки держави, класифікації економічних загроз та інтересів держави, підходам до оцінки рівня економічної безпеки держави, принципам формування системи забезпечення економічної безпеки держави присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних учених, як Л.Абалкін, В.Білоус, О.Бандурка, О.Барановський, І.Бінько, О.Власюк, В.Геєць, С.Глазьев, Б.Грієр, В.Духов, М.Єрмошенко, Я.Жаліло, Б.Кваснюк, Т. Ковальчук, В.Манілов, Г.Маховські, С.Мердок, В.Мунтіян, Н.Нижник,

Є.Олейников, Г.Пастернак-Таранушенко, С.Пирожков, К.Петрова, В.Сенчагов, Г.Ситник, А.Сухоруков, Я.Тімберген, І.Червяков, В.Шлемко, Д.Фішер, В.Ярочкін та ін. Проблеми формування регіональної політики в контексті забезпечення економічної безпеки держави досліджували М.Долішній, Б.Данилишин, Т.Агапова, П.Беленький, Є.Бойко, В.Войцеховський, З.Герасимчук, С.Злупко, М.Козоріз, А.Куклін, Я.Побурко, С.Писаренко, О.Ральчук, Л.Семів, А.Татаркін, А.Федорищева, О.Хомра та ін.

Поняття економічної безпеки країни С.В.Мочерний трактує як складну багатофакторну категорію, що характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб власного населення держави на якомусь певному рівні, з метою протистояння дестабілізуючій дії різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників, а також з метою забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання [8, с. 114].

Загрози економічній безпеці країни зумовлюють необхідність створення системи державного регулювання. У словнику-довіднику "Державне управління" В.Князєв та В.Бакуменко визначають механізм державного управління як практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему для досягнення поставлених цілей.

Разом з тим сучасні українські та іноземні фахівці, аналізуючи сутність економічної безпеки в ринкових умовах, на нашу думку, не приділяють належної уваги державному регулюванню економічної безпеки як на державному, так і на регіональному рівні. Так, у роботах М.Фоміної і О.Головінова аналізуються загальнометодологічні концептуальні проблеми національної безпеки й економічної політики держави, але поза увагою дослідниці залишилася низка актуальних проблемних питань щодо моніторингу та державного регулювання економічної безпеки країни [17, с. 96].

Чимало наукових праць присвячено також окремим аспектам дослідження проблеми економічної безпеки, зокрема: продовольчої безпеки (В.Д.Малигіна, О.В.Булгакова [11]), логістичного забезпечення економічної безпеки (О.Судакова [16, с. 3-8]). Крім того, лише деякі аспекти нормативно-правових основ забезпечення економічної безпеки знайшли відображення в Законі України "Про основи національної безпеки України" [1] та Стратегії національної безпеки [2].

Значною мірою це спричинило те, що в науковій літературі досі не розроблено єдиних методологічних основ економічної політики у сфері забезпечення економічної безпеки в регіоні, вкрай суперечливим і недосконалим є чинне законодавство, яке регулює суспільні відносини у вказаній сфері. Крім того, відсутня науково обґрунтована система показників економічної безпеки, яка дала б змогу оперативно та достовірно оцінити стан економічного розвитку регіону, а також недостатньо розвинуті інформаційно-аналітичне забезпечення та супроводження процесу управління економічною безпекою.

Таким чином, формування системи моніторингу економічної безпеки перебуває на початковій стадії, що не дає можливості повною мірою оцінити загрози економічній безпеці, на чому також акцентують увагу й інші дослідники [13, с. 118].

Формулювання мети статті. *Мета статті* - дослідження концептуальних засобів щодо розробки організаційно-правових засад стратегії забезпечення економічної безпеки регіону на прикладі Автономної Республіки Крим (АРК).

Вклад основного матеріалу. Ефективна система організаційно-правових засад моніторингу економічної безпеки регіону передбачає, по-перше, наявність системи керівних документів щодо забезпечення економічної безпеки регіону (розроблених та затверджених у встановленому порядку), а, подруге, системну оцінку функціонування (у контексті виявлення, нейтралізації загроз національним інтересам, запобігання їм) механізму забезпечення економічної безпеки регіону. Під указаним механізмом пропонується розуміти нормативно

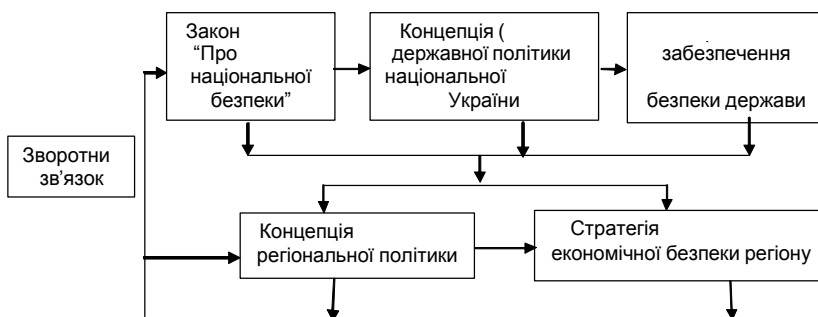
визначену, скоординовану (взаємоузгоджену) в часі і просторі послідовність дій державних та регіональних органів влади і комплексу використовуваних ними сил, засобів, функцій, принципів, методів та інструментів з метою реалізації концепції, стратегії й цільових комплексних програм забезпечення економічної безпеки держави на регіональному рівні. Таким чином, важливими передумовами ефективної дії механізму забезпечення економічної безпеки регіону є розроблення та затвердження стратегії забезпечення економічної безпеки регіону.

На думку В.Кузнєцова "... економічна безпека - це сталий розвиток національної економіки, її здатність забезпечити ефективне задоволення суспільних потреб, підтримання соціально-політичної і військової стабільності держави; його техніко-економічну та технологічну незалежність, стійкість щодо можливих зовнішніх і внутрішніх загроз, захист економічних інтересів країни на внутрішньому і зовнішньому ринках. У сфері економіки загрози мають комплексний характер і зумовлені, насамперед, істотним скороченням внутрішнього валового продукту, зниженням інвестиційної, інноваційної активності і науково-технічного потенціалу, стагнацією аграрного сектору, розбалансуванням банківської системи, загостренням конкуренції на світовому ринку товарів і послуг, зростанням зовнішнього і внутрішнього державного боргу ..." [12].

Формування стратегії забезпечення економічної безпеки регіону є важливою складовою процесу стратегічного управління національною безпекою і має відбуватись на державному та регіональному рівнях: стратегія забезпечення економічної безпеки регіону має підтримувати та доповнювати стратегію забезпечення економічної безпеки держави, гарантуючи тим самим високий рівень національної безпеки (див. рисунок).

Стратегія забезпечення економічної безпеки регіону - це довгостроковий план дій, спрямованих на забезпечення економічної безпеки регіону, пошук та створення відповідних резервів для запобігання можливим ризикам та загрозам

економічному розвитку регіону, їх уникнення та ліквідації (нейтралізації, локалізації). Вибір стратегії забезпечення економічної безпеки регіону передбачає генерування альтернативних стратегій, зокрема основної (базової) та забезпечувальних (допоміжних), що входять до стратегічного набору економічної безпеки регіону і дають можливість досягнення бажаних цілей регіонального розвитку [12, с. 55].

Архітектура розробки керівних документів щодо забезпечення економічної безпеки регіону

Критерієм вибору основної (базової) стратегії забезпечення економічної безпеки АРК слугуватимуть стадії циклу економічної активності регіону, кожна з яких відображає певний стан економіки в регіоні. Етапу депресії відповідає стан небезпеки в регіоні, відповідно до якого застосовують стратегію виживання та оновлення. Характерною особливістю стратегії інтенсифікації зусиль та стратегії запобігання дії негативних факторів впливу на рівень економічного розвитку регіону є те, що вони використовуються як на стадії зростання, так і на стадії спаду розвитку економіки регіону, а тому повинні передбачати заходи як на підтримання позитивних позицій, так і недопущення переходу до стану економічної загрози і небезпеки в регіоні та дії деструктивних факторів впливу [14, с. 32].

Застосування стратегії стабілізації та зміцнення досягнутих позицій сприятиме забезпеченню економічної безпеки - етапу стабілізації економіки регіону, що розуміється також як початкова стадія циклу економічної активності регіону, на якій створюється підґрунтя (резерв) для нарощування економічного потенціалу регіону та нейтралізації дії негативних факторів впливу (стан економічного ризику чи загрози в регіоні). Тому стратегія стабілізації та зміцнення досягнутих позицій має передбачати необхідну основу для стійкого суспільного відтворення стану безпеки в регіоні.

Одним із основних інструментів організаційно-правових засад реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки регіону пропонується вважати цільові комплексні програми економічної безпеки регіону. Цільову комплексну програму економічної безпеки регіону слід формувати з використанням таких блоків: проблемно-цільового блоку з метою відбору проблем на основі розрахунку інтегрального критерію гостроти проблеми забезпечення економічної безпеки регіону для їх першочергового розв'язання; функціонального блоку цільової комплексної програми економічної безпеки регіону, що являє собою сукупність погоджених за змістом та пов'язаних у часі заходів щодо досягнення цілей програми; організаційно-виконавчого блоку у вигляді матричної структури реалізації цільової комплексної програми економічної безпеки регіону; блоку фінансового забезпечення, в якому одним із можливих джерел акумуляції бюджетних та інших фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію цільової комплексної програми економічної безпеки регіону, є створення Фонду коштів забезпечення економічної безпеки регіону [2, с. 33].

Методи управління детінізацією економіки регіону як складова механізму забезпечення економічної безпеки пропонуємо розробляти, враховуючи стан економіки регіону та рівень централізації управління детінізацією економіки регіону. Залежно від цих двох факторів пропонуємо використовувати такі базові системи управління детінізацією економіки регіону:

жорстку централізацію; часткову централізацію; консультативну децентралізацію; повну децентралізацію. Відповідно до обраної базової системи управління детінізацією економіки регіону здійснено підбір груп методів управління детінізацією економіки регіону: економічних (зокрема виявлення приховуваних реальних доходів суб'єктів господарювання в регіоні від оподаткування, дослідження використання грошей незаконного походження під час здійснення приватизаційних процесів державного майна, стимулювання співробітників, що ведуть боротьбу із тіньовою економікою в регіоні), соціально-психологічних (зокрема формування засад ідейної пропаганди, інституцій громадянського суспільства, створення консультаційно-правових приймалень), організаційно-розпорядчих (виявлення підставних фірм у регіоні, порушень при здійсненні електронних платежів, обліку діяльності суб'єктів зовнішньої економічної діяльності у регіоні).

Висновки. Дослідження з питань організаційно-правових засад державного регулювання економічної безпеки регіону на прикладі Автономної Республіки Крим дає підстави зробити низку висновків і узагальнень, що мають практичний характер і можуть бути використані для подальшого удосконалення системи управління безпечним регіональним розвитком:

1. Високий рівень національної безпеки залежить від збалансування і поєднання інтересів щодо забезпечення економічної безпеки держави та економічної безпеки регіонів. Диспропорції регіонального розвитку держави зумовлюють необхідність індивідуалізації пошуку шляхів формування стратегії забезпечення економічної безпеки кожним регіоном держави відповідно до його потреб та можливостей.
2. Методика формування та вибору стратегії забезпечення економічної безпеки регіону передбачає генерування альтернативних стратегій, що входять до сукупності стратегій економічної безпеки регіону, який складається із основної (базової) та забезпечувальних (допоміжних)

стратегій забезпечення економічної безпеки регіону. Критерієм вибору основної стратегії забезпечення економічної безпеки регіону слугують стадії циклу економічної активності регіону. Вибір забезпечувальних (допоміжних) стратегій із стратегічного набору економічної безпеки регіону здійснювався відповідно до змістових визначальних характеристик економічної безпеки регіону.

3. Реалізація стратегії забезпечення економічної безпеки регіону має на меті розробку цільових комплексних програм економічної безпеки регіону.
4. Ефективна система моніторингу передбачає наявність розроблених та затверджених у встановленому порядку керівних документів щодо забезпечення економічної безпеки регіону та системну оцінку функціонування механізму забезпечення економічної безпеки АРК.

Перспективи подальших досліджень. Надалі планується розглядати організаційні механізми поєднання інтересів щодо забезпечення економічної безпеки держави та економічної безпеки регіонів.

Список використаних джерел

1. Закон України про основи національної безпеки України. - Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12 лют. 2007 р. № 105/2007. - Режим доступу : <http://www.prezident.gov.ua>
3. Безпека України та ймовірні загрози. - Режим доступу : <http://zgroup.cjm.ua/print.php?articleid=1056>
4. Губерная Г. К. Социально-экономические асимметрии как проблема совершенствования государственной региональной политики / Г. К. Губерная // Вісн. екон. науки України. - 2005. - № 1. С. 30-36.
5. Котковський В. Р. Державне регулювання економічної безпеки на етапі розвитку ринкової економіки в Україні / В. Р.

Котковський // Теорія та практика державного управління. - Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2005. - Вип. 2 (11). - С. 231-239.

6. *Котковський В. Р.* Державне регулювання як основа економічної безпеки України / В. Р. Котковський // Держава та регіони. - 2006. - № 1. - С. 79-84. - (Серія: Державне управління).

7. Економічний словник-довідник : за ред. д-ра екон. наук, проф. С. В. Мочерного. - К. : Femina, 1995. - 368 с.

8. Економічна енциклопедія : у 3 т. / за ред. д-ра екон. наук, проф. С. В. Мочерного. - К. : Видавн. центр "Академія", 2000. Т. 1. - 864 с.

9. Економічна енциклопедія : у 3 т. / за ред. д-ра екон. наук, проф. С. В. Мочерного. - К. : Видавн. центр "Академія", 2000. Т. 2. - 848 с.

10. Інституціональні засади економічної безпеки України // Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. - Мелітополь : МІДМУ ГУ"ЗІДМУ", 2006. - С. 114-115.

11. *Малигіна В. Д.* Захист прав споживачів і безпека продовольства / В. Д. Малигіна, О. В. Булгакова // Прометей : Регіон. зб. наук. пр. з економіки. - 2006. - № 1 (19).

12. Мир после кризиса. Основные гуманитарные тенденции становления в XXI веке концепции культуры развития человека, общества и цивилизации : науч. докл. для ежегод. Сорокин. чтений МГУ им. М. В. Ломоносова. - М. : [б. и.], 2009. - С. 130.

13. *Котковський В. Р.* Регіональна політика як інструмент формування економічної безпеки / В. Р. Котковський // Держава та регіони. - 2006. - № 2. - С. 115-121. - (Серія: Державне управління).

14. Соціальні напрями економічної безпеки // Наука та інновації - 2005 : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 23 т. - Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. - Т. 12. Економічні науки. - С. 30.

15. *Стародуб Т. С.* Підходи до визначення поняття "регіональна безпека" / Т. С. Стародуб // Стратег. панорама, 2006. - № 3. С. 54-59.

16. *Судакова О.* Логістизація як засіб забезпечення економічної безпеки підприємства / *О. Судакова* // Схід : аналіт.-інформ. журн. - 2008. - № 3 (87). - С. 3-8.

17. *Фоміна М. В.* Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : монографія / *М. В. Фоміна*. Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. - 141 с.